

ایسته بونک کی (اولی الامر) ده کی لام، عهد معانسه اولسه ده - دکل یا - ینه
هرشیده اولو الامر اطاعت ایدیکز دیمکدر.

ایسته اولکی مقاله لرمده ده سویلش اولدیغم کی معارضه مژک قابل تعداد اولمایان
خطیئتدن یرقسم قلمینی دها اراهه وایضاح ایتک کلفتی اختیار ایتدک وطن ایدم زم
مقاله لرینک هیچ برماهیت علمیه سی اولمادیغنی قارئلریمزه کوسترمش اولدق.

منتشا معوثی

منصوری زاده

سجده

دین و فلسفه

دینک علمی معرفته قارشى خصوصیتی

نسبت شکلری (مقوله لر) واطلاع ماده لری (مؤدالر) - ریاضی نسبت و طبیعی بعث
واجبک وجودینی اثبات ایدم مز، اشعار ایدر (قانت) - قانتک سوزی (ایمان و عرفان) -
«نسبت الیهات» ک سورنجیلکی - فیلسوف وولفک کتابی - آلبرهخت ریچل وهرمان ک
وضعیتلری.

«طبیعیات» علمنه دونه جک اولورساق بوکا بکزر بر نتیجه یه واریرز.
بو کیفیت شوندن بالیدرکه «ریاضیات»، درک اولونان حقیقتلر اوزرینه تطبیق
ایدیله بیلیر. یالکز بوراده دها باشقه درلو «نسبت صورتلری» واردر، که بونلرک
اک باشلیسی «نسبت» علاقہ سی در. اوت، سبیتده ده دوغرودن دوغری یه
«نسبت» لربحه موضوع اولور. سبب و تأثیرک بر برلرینه قارشى بر «نسبت» لری
واردر. و بونسبتک هر زمان مساوی عددلرله کوستریله بیلیمسی لازمدر. بوندن
دولایی «طبیعی معرفت» ده ایشک صوکنده نسبتله منجز اولویور دیمکدر.
یالکز ریاضیات ایله اولان فرقی شودرکه ریاضیات، صرف «شکل نسبتلری»
ایله اوغراشدیغنی حالده، طبیعیات بو «شکلر» ایچون «ماده لر» آرار. بو
ماده لر ایسه «حاله» لرک «اطلاع» لری واسطه سیله ایدیلیر. بونکله برابر

بورادہ معرفتک « طرز » ی قطعاً دیکشمش اولایور؛ زیرا « اطلاع مادہ سی »
 ینہ « نسبتلر داخلہ » آلینور . او حالہ « طبیعی معرفت » تاصل میدانہ کلیر ؟ ..
 شو صورتلہ کہ « اطلاع مادہ سی » ، « نسبت شکلری » ایله چرچیوہ لہ نیر .
 نردہ اطلاع مادہ سی اولورده معین عددلرلہ افادہ سی قابل شکلده نسبتلر بولونمازسه
 اورادہ طبیعی معرفت اولامادینی کی یالکز نسبت شکلری ده موجود اولوبده
 اطلاع مادہ سی معدوم بولونورسه ینہ « طبیعی معرفت » اولمش اولماز « اطلاع
 مادہ سی » ندن محروم « نسبت شکلری » بوش اولدینی کی « نسبت شکلری »
 مفقود « اطلاع مادہ لری » ده نظامسز وانتظامسزدر . ایشته قانتک مشهور
 اولان بوجملہ سی شو سویلہ دیکمز معانی مکمل بر صورتده اشعار ایدر :
 « مضمون سز فکرلر بوشدر ؛ ملتوظسز معنالر کورددر »

ایشته بونسبت شکلری ویا مقواه « قاتہ غوری » لرده کی احاطہ قدرتک
 وسعت درجه سی بوتوضیحلردن عیان اولور . چونکہ بو ، معلوم « اطلاع
 مادہ سی » نک ویا ممکن اولان « حاسہ تجربہ لرینک » شمولی دائرہ سندن اوزاغہ
 کیده متر . بوندن شو چیقارکہ حاسلر واسطہ سیلہ اطلاع حاصل ایدیله مہین
 « شی » لڑک - بوندن اوتوری دین واللہ موضوعلرینک - معرفتی بوشکلر
 یاردیمیلہ ممکن دکلدور ، بوشکلر ، مقواه لری یاردیمیلہ اللہک معرفتہ ایرمک ایچون
 فلسفہ نک صرف ایتدیکی بوتون غیرتدر دها اصلندن بوشہ چیقمنہ محکومدر .
 زیرا بورادہ ده کوزہ آلدیغمز « سبیت قضیہ سی » آنجاق « حاسہ وی اطلاع »
 داخلندہ بر « معرفت » وجودہ کتیریلہ بیلیر . اوندن اوتہ یه کچہ متر .. یعنی بر
 « دنیا نک برسبی اولق کرکدر ، بوسبب ده اللہ در ، دیدیکمز زمان پک « دوغرو »
 برشی سویلہ مش اولورز ، لکن بونسکله « حقیقی بر معرفت » مضمونی افادہ ایتمش
 اولدیغمزی تخیل ایدہ مہیز . زیرا اللہ ایله کائنات آراسنده کی نسبت عددلہ
 افادہ اولوتہ بیلیر برماہیتده دکلدور . حالبوکہ علیت قضیہ سی یاردیمیلہ معرفت
 حصواہ کتیرمش اولق دیمک « اونک » وجودینی بالریاضی ویا بالطبیعی اثبات
 دیمکدر . « اللہ کائناتک سبیدر ، سوزی بر حکم ویا (روشو مجہ) در ، لکن بر
 معرفت ویا بلیم دکلدور »

ایشته ریاضی و طبعی معرفتک بو « نسیجیک » خصیصه سی ایجه آکلاشیلدقدن
 صوکره یونتیجه کندی کندینه کوز اوگنه کلیر. زیرا الله تعالی حقتده نسیطره ،
 ریا رها دوغریسی ، عذرلرله ناصل معرفت حاصل ایدیلایله بیلیر؟ [*]
 قانتک زمانده « صرف عقلی انتقاد » ک وارمش اولدیغی یونتیجه آمانسز
 بریقیم تأثیرینی ویردی . ریاضیات و طبعیاتده او قدر بویوک شیلر باشاران او
 « سلیم عقل » ک تاگری بیلیمی (حق معرفتی) خصوصنده اک صاغللام بر
 اساس (اشانچ) اولدیغنه او قدر امنیته ایتایلمش ، دایانیلمشدی که . . شیمدی
 قانت بو اینانچ ک (اعتمادک) بوسبوتون دایاقسز (عمدہ سز) اولدیغنی کویسته رنجہ
 بوندن ایلک اوکجه ذهنلره ویردیکی شدتلی انکار معنای دویولدی . لکن قانت
 بونکله یالکز طبعی معرفتک خصوصیت وحدودینی چیرمش دکل ، بزی دینک
 خصوصیتی آکلامغه سوق ایدن یوله دوغروده ایلک آدیملری آتمش ایدی .

[*] کورلویورکه قانت ریاضیات و یا طبعیات علملری طریقله واجب الوجودک اثباتی
 ممکن اولمه مادیغی ادعا سنده در . اونک فکر نجه نه واحد ایله نامتاهنک علمی ریاضی
 مناسبتلری ، نه ده اثر دن مؤثره استدلال منطقی محاکمه نری مقصدی تأمینه کافی دکلدر ،
 بو اعتبار ایله « کلام » علمنک بوتون دلیللری انشا ایدیلن « ایمان » اساس اوله جق
 تمیل طاشلری دکل ، انهدامندن قورقولان « اعتقاد » ی طوته جق دستک قوللری
 شایه سنده در . بو خصوصی موسی بکیف حضرت نری « کلامیات بپاقلنی » تعبیر یله اشمار
 ایتزدن اول جة الاسلام امام غزالی (رحمه الله) « احیاء العلوم » نده پک کوزل تشریح
 بویوز مشلر و « کلامی اصلی بر علم صایعایه رقی شبهه داینک تجاوزینه قارشى مدافعه ایچون
 واتی بردوا » صورتنده بیان ایله مشلدر . فی الواقع اصص ایمانک اساسی نظر واستدلال
 اولثایوب حدس رانته ایدر بونک امکان ولزومنه دائر عثمانلی و تورکمن عاشق
 شاعرلردن شیرى ایله مخدومتلی بیتلرینی ذکر ایتک مثله بی حقیله تنویر کفایت ایدر .
 تفکر ایله دم بن کندى کندم

دینک اولویورکه :

الله وازدر ، نیت لویک بیلنر

(قینوسز ولی)

معجزه کورمه دن ایمانه کلدن

(شیرى)

یوق بیردن جان بیروب بیتوردی تانی

کوزکل بتاننده بیتکیر ایمانی ! . . .

(مخدومقلی)

قانت ایشنك بویاتی آیدینجه سزمش اولمالیدزکه شویله برکلام صرف ایتشدرد :
 « اینانجه (ایمانه) بزبولور ایچوره بیلکی ده (عرفانه ده) برآلمه یوزم کلمی » .
 بونکله برابر قانتده ده دینک خصوصیتی تام حقنه ایرمه مش ایسه ده ده ها اینی
 آکلاشیلمه سی ایچون غایه یه (واراغه) دوغرو اک دوز برچیغیر آچیلش
 اولدی . قانت ک یو « یاپدیغه » دگریچه بیلیمک ایچون کنديسندن اولکی اسکی
 فلسفه ونصیاته بزکوز آتمق الویرر .

مثلا ۱۷۱۱ ده چقان کونیخ ک « مثبت الیهات » فی اله آله لم . کوره جکزکه
 اوراده هرشی نه قادر مترسمانه در ، فکر لر اوراده صرف صوری - منطقی تقسیملره
 کوره حرکت ایدر . اوراده الله تعالی حقنده دینیرکه : الله کړک طبیعتک وکړک
 رحمت ک تورندن بیلنیر . بری طبعی برغی ده مافوق الطبعی ویا وحی معرقدر .
 بویله جه معرفتی بردفعه طبعی ، مافوق الطبعی دیه ایکی یه آیریور . ایلک اوکجه
 طبعی معرفت دن (بیلیمدن) بحث ایدیور . « طبعی بر بیلیم ک موجود اولدینی
 رومالیر سورهنک ۲ ، ۱۴ ، ۱۵ . . . آیتلرندن بللی اولور ، دیور ، بویلیم
 ایچون فاعل علت (عامل سبب) قماً اولی در : الله ، قسماً واسطی در :
 « انسانک عقلی قابلیتی ، وبونده واسطه نک نوعیتی واردر ، زیرا بردفعه کنديسنده
 موجود اولان معرفت دولایسیله کندي کنديته قائمدر ، صوکرده ده کسبی
 معرفت حیثیتیه مخلوقاتک تماشایله مربوط واوندن ملهمدر » ایشته بویله بر
 طاقم قورو شکلیات ایله محاکمه لر یورودور کیدر . یاخود معروف فیلسوف
 وولف ک کتابی آله لم ، عنوانی شو « الله ، دنیا وروح حقنده معقول دوشونجه لر ،
 جیقیدی تاریخ ۱۷۴۱ ، « دیورکه بزوارز ! هر وار اولان شی ک اولامه سندن
 ایسه اولماستک کرکله ندرن برسبی واردر . . . او حالد بزمده اولش اولماستک
 (وجودمستک) مطلق برسبی واردر . اکر اولش اولماستک برسبی وارسه بو
 سبب یازم ایچمزمده یا طیشمزمده بوله جقدر . اکر ایچمزمده ایسه او حالد بزم
 « ایسترایسته مزاوله سی کړک » ز ، (وجودمز واجبدر) اکر بزدن غیریسنده
 ایسه اونکده وار اولماستک (وجودیتک) برسبی اوله جق ، اوندن اوتوری
 اوده « اولوشی کړک » (وجودی واجب) اوله جق . دیمک که هر حالد بر واجب

الوجود (وارلنی کرک) بر موجود (اولان) وار . . . ایستہ او اولوشنک سببی
کندندہ اولان، یعنی بوصورتہ اولامہ سی ہیچ بر زمان اولہ مایان شیئہ بذاتہ قائم
(اوزیہ وار) دینیردیمک کہ بوندن اوزیہ وار (بذاتہ قائم) براولان ک (موجودک)
اولامسی کرک اولدینی آکلاشیلیر .

« اولامسی کرک » اولان شیئہ ایسہ نہ باشی نہ صوکی اولماز ، اوشی ابدی
(مینگوانک) اولور . اوندن اوتوری مادام کہ اوزیہ وار بر اولان کرکدر ،
اونک نہ باشی نہ صوکی اولہ ماز ، او ازلی ابدی اولور ، زهدیاک (پیہ تیرم)
بیله بوتورلو غریب فکر لیلکری یاروب کچمہدی . قانت ک پک صایدینی
ریاضیات پروفیسوری « قوتسن » خریستیانلق حقندہ بر کتاب یازمشدکہ
اوندمہ عینہ بوهوا اسر . . . اوقدرکہ انسان « دین » ک ناضل اولوبدہ بو
دار حجبہ لردن یاپیلشی بنا آلتدہ بوقدر اوزون بر مدت یاشایہ بیلدیکنہ شاعر
قالیر . اوت ، قانت ییقدی ، لکن اولہ بر بنانی ییقدی کہ آرتق دین ایچون بر
زندان اولق دریجه نہ کلمدی .

الہیات علمی ، قانت ک بواثرینی ایچہ بروقت خیرلی بریولہ دوکہمہ مشدی
بوکا چالیشدینی زمان بیله پک زوائیجہ داورانندی حتی بر دریجه یہ قادار قانت ک
ایستہ دیکی ایلہ ضد بر حال بیله کوستریوردی . بوکا (شلایر ماخر) کدہ قوتلی
تأثیری اولدی . او - ایلریدہ پک کوزل آکلاشیلہ جنی اوزرہ - الہیات - بر موقع
ویرمک ایستہدی ایدی . ایلک اوکجہ آلبرفت ریچل و مکتبی - بونلردن بالخاصہ
لہرمانہ - درکہ قانتہ اک یقین بر صورتہ النحاق ایتشلر و دین ایچون نظری
معرفت ک « ایسہ یاراماز » لغنی وار کوجلریلہ اوکجہ سورمشلردر . اونلرک ہر
درلو عقلی ، نظری تفکرہ قارشى آلدقلى سرتجہ دوروش (خشین وضعیت)
بلکہ بوکون بزله بر آزار آشیری (مفرط) کورونورسہدہ شوراسنی کوزدن
ایراق ایتہمیلدرکہ اونلرک بوداورانیشلرینک گرچکدن دینہ پک بویوک خیری
دوقونمشدر . زیرا بویولہدہ دین ایچون کیت کیدہ عقلی نظریات ایچندہ بوغولق
وبو عقلی نظریاتک باطمینانہ برابر دینکدہ ، مادیتی دنیا کورومیلہ برلہ شمش
طیعت علمنک صالیشنہ قارشى مغلوب دوشمک تہلکہ سی واردی . بو اورکونچ

وضعیتده اذامین چیقارقی ایسه دینک هر تورلو نظری تعلقاته قارشى خصوصیتی افراطه وارد یرمق ایدی بویله جه پک اهمیتلی و قیمتلی فکرلرده آیدینه چیقدی .

راغب مخلصی

تاریخ

اوروپالیر نظرنده اسلامیت

اوروپا مدققلرینک اسلامیت حقنده کی نقطه نظرلری

اوروپاده شو صوک زمانلرده اسلامیتک تدقیق و تبعی حقده شدتلی بر آرزو پیدا اولمشر . ایکده برده اسلامیتک حائر اولدینی صفات و مزایایه دائر اوروپا مدققلرینک دوداقلرندن متصفانه و بی طرفانه مدح و ثنالرینه اوروپا مطبوعاتی واسطه سیله بزه قدر ایصال ایدلمکده در .

شو صیراده انکلازم علماسندن اولوب علم ادیان تدقیقاتنده اختصاص صاحبی اولان (مازور آرثور کلینی لیوقارد) « روح آداب اسلامیه » نامی آلتده نشر ایش اولدینی کتابک مطالعه سی نصیب اولدی . بوذات هر درلو تعصب و عصیتدن مجرد ایدمک ، بی طرفانه و متصفانه بر صورتده اسلامیتله فخر کائنات اقدمزک احوال روحیه و اساسیه لرینی تدقیق ایش و نتیجه تبعاتی اسمی بالاده ذکر اولتان یکی تألیفیه انکلیزلرک نظر دققلرینی جلبه سعی و غیرت ایشدر . مؤلف مشار الیه کتابک مقدمه سنده شویله جه اداره کلام ایشدر [۱]

« حضرت محمدک (ع . م .) بعثته و قبیله عظیم بر احتیاج حس ایدلمشیدی . زمان جاهلیتده کی قوم عرب ، یکی بردینه ، آینه کرکی کی محتاج بولونیورلردی . چونکه هر شی طبعیه شیرازه انتظامدن ایرلش بولندیغندن یکی برناظمه احتیاج فوق العاده حس ایدلیوردی . اخلاق کوکندن صارصلمش و تمامیه یقلمش بر بنایه بکزمکده ایدی . مذکور تخریباتک تکرار تعمیر و ترصینه

[۱] بویازیلر آراسنده بعض عندی مطالعه لر یوق دکلدن . محترم قارئلرمن بونلری آکلامق خصوصنده کوچک چکمه لر کرک . فقط هر حالده بر خریستان عاشک اسلامیت حقنده کی تدقیقاتی محتوی اولدیغندن بعض پارچه لرینک شویله عیناً ترجمه سی مناسب کوریلدی .